

X.A.Soltanova
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
dadaseva99@gmail.com

MƏKTƏBƏQƏDƏR YAŞLI UŞAQLARIN MƏKTƏBƏ HAZIRLANMASINDA MÜTƏHƏRRİK OYUNLARIN ROLU

Xülasə

Oyun uşağın həyatının ayrılmaz hissəsidir. Oyun oynamaq uşaqları fiziki, emosional, sosial və əqli cəhətdən inkişaf etdirir. Uşaq oyun oynayaraq özünü kəşf edir və inkişaf etdirir, dünyanı tanıyır və ona uyğunlaşmağa çalışır.

Məktəbhazırlıq qruplarında uşaq oyunları müəyyən qaydalar üzərində qurulmasıyla və uşağın liderlik mövqeyi tutması ilə nəzərə çarpır.

Uşaqların fiziki inkişafında mütəhərrik oyunlardan istifadə edilməsinin əhəmiyyəti böyükdür. Mütəhərrik oyunlar uşaqların hərəkət fəaliyyətlərini stimullaşdırır, onların daha cəld, çevik olmasını təmin edir.

РОЛЬ АВТОМАТИЧЕСКИХ ИГР В ПОДГОТОВКЕ ДОШКОЛЬНИКОВ К ШКОЛЕ

Резюме

Игра – неотъемлемая часть жизни ребенка. Игры развивают детей физически, эмоционально, социально и умственно. Играя, ребенок открывает и развивает себя, познает мир и пытается приспособиться к нему.

В дошкольных группах детские игры отличаются тем, что они основаны на определенных правилах и на занятии ребенком лидирующей позиции.

Значение использования динамических игр в физическом развитии детей велико. Подвижные игры стимулируют двигательную активность детей, делают их более быстрыми и гибкими.

THE ROLE OF AUTOMATIC GAMES IN THE PREPARATION OF PRE-SCHOOL CHILDREN FOR SCHOOL

Summary

Play is an integral part of a child's life. Playing games develops children physically, emotionally, socially and mentally. By playing, the child discovers and develops himself, gets to know the world and tries to adapt to it.

In preschool groups, children's games are notable for being based on certain rules and for the child to take a leadership position.

The importance of using dynamic games in the physical development of children is great. Dynamic games stimulate children's movement activities, make them faster and more agile.

Açar sözlər: fiziki tərbiyə, fiziki inkişaf, oyun, mütəhərrik oyunlar, oyuncaqlar

Ключевые слова: физическое воспитание, физическое развитие, игры, подвижные игры, игрушки

Key words: physical education, physical development, games, dynamic games, toys

Oyun uşaq həyatının özəyini təşkil edir, onu həyata hazırlayır. Oyun uşağın inkişafında mühüm rol oynayır. Oyun uşağın xoşbəxt və sağlam inkişafının vacib hissəsidir. Uşağın böyüməsi və sağlam inkişafı üçün qidalanma, sığınacaq, sevgi ilə oyun eyni əhəmiyyətə malikdir. Uşaqlar doğulduğu gündən müxtəlif formalarda müxtəlif əşyalarla oynayır və “oyun” vasitəsilə real həyatla ünsiyyət qururlar. Oyun uşaq həyatının ayrılmaz hissəsidir. Oyun oynamaq uşaqları fiziki, emosional, sosial və aqli cəhətdən inkişaf etdirir. Uşaq həyatı üçün faydalı olan bir çox davranış və bacarıqları məhz oyun prosesində qazanır.

Uşaq üçün oyun yalnız əyləncə deyil, eyni zamanda onun özünü kəşf etməsi, inkişaf etdirməsi, dünyanı tanıması və ona uyğunlaşması vasitəsidir. Oyun uşağın dilidir, ünsiyyət formasıdır.

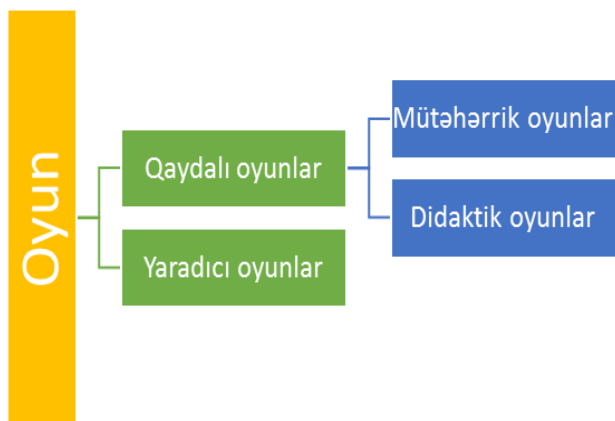
Uşağı həyata hazırlayan oyun prosesində oyuncaqların seçilməsi uşağın fiziki inkişafında önəmli yer tutur. Bu və ya digər yollarla oyun prosesində uşağın fiziki bacarıqlar qazanması oyuncaqlar vasitəsilə reallaşır. Oyuncaq uşağın kiçik və böyük motorika bacarıqlarını, əzələlərini inkişaf etdirməli, bununla yanaşı idraki bacarıqlarının da formalaşmasına təkan verməlidir. Oyuncaqların seçilməsində uşaqların yaş və fərdi xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır. Digər tələb isə uşağın oyuncaqdan necə istifadə etməsinə və hansı tərzdə oynamasına diqqət yetirməkdir. Məktəbəhazırlıq qruplarında uşaq oyunları müəyyən qaydalar üzərində quruludur.

Pedaqogika tarixində uşaq şəxsiyyətində oyunların mövqeyinə dair görkəmli mütəfəkkirlər müxtəlif mövqelərdən yanaşaraq öz fikirlərini şərh etmişlər. Y.A.Komenski uşaq şəxsiyyətinin ahəngdar inkişafında oyunun vacibliyinin tərəfdarlarından biri olmuş və məzmunlu oyunların uşaqlar üçün faydalarını öz əsərlərində şərh etmişdir. “Yaxşı təşkil olunmuş məktəbin qanunları” əsərində isə bu mövzuya ətraflı şəkildə toxunmuşdur. Komenskinin fikrinə görə, oyun fəaliyyətində uşaqlar üçün oyuncaqların seçilməsinə həssas yanaşılmalıdır. Çox zaman uşaqların oyun prosesini müşahidə etdiyimizdə onların öz oyuncaqlarını sökməsi, qopartması və s. kimi hallar diqqətimizi cəlb edir, bu onunla əlaqədardır ki, uşaqlara gördükləri maraqlı gəlir. Bu prosesi Y.A.Komenski uşaqların kəşf etmə marağı ilə əlaqələndirir. O düşünür ki, bu zaman uşaqların əqlinin inkişafı ilə yanaşı, bədən üzvləri də hərəkətdə olduğu üçün hərtərəfli inkişaf prosesi baş verir. Y.A.Komenski deyirdi ki, uşağın inkişafı üçün hərəkət zəruridir. Hərəkət onların qan dövranını sürətləndirir ki,

bu da uşaqların fiziki inkişafında vacib amillərdən biri kimi hesab olunur. Y.A.Komenski normal yuxunun, həzm sisteminin işlək olmasının, fiziki və mənəvi möhkəmliyinin əsasını uşaqların gün ərzində hərəkətli həyat tərzinin olması ilə əlaqələndirirdi.

Pedaqoji ədəbiyyatlarda da məktəbəqədər yaş dövrü üçün oyunlar yaradıcı və qaydalı olmaqla iki qrupa bölünür (2, s. 11).

Qaydalı oyunlar da öz növbəsində mütəhərrik və didaktik olur. (2,s.12)

Uşaqların fiziki inkişafında mütəhərrik oyunlardan istifadə edilməsinin əhəmiyyəti böyükdür. Mütəhərrik oyunlar uşaqların hərəkət fəaliyyətlərini stimullaşdırır, onların daha cəld, çevik olmasını təmin edir.

Tərbiyəçi oyunların seçilməsi zamanı uşaqların yaş xüsusiyyətlərini, fiziki inkişafını və təlim məqsədlərini nəzərə almalıdır. Hər yaş qrupuna uyğun imkanlar nəzərə alınmaqla oyun prosesi qurulmalıdır. Görkəmli mütəfəkkir A.S.Makarenko bu haqqında yazır: “Gələcək xadimin tərbiyə olunması oyunu rədd etmək deyil, bu oyunu yaxşı təşkil etməkdən ibarət olmalıdır. Oyunu elə təşkil etmək lazımdır ki, o, oyun olaraq qalsın, lakin həmin oyunda gələcək işçinin və vətəndaşın keyfiyyətləri tərbiyə olunsun.” (1, s. 68)

Mütəhərrik oyunlar süjetli və süjetsiz ola bilər. Süjetli oyunlar müəyyən ciddi qaydalar, nizam-intizam əsasında aparılır. Süjetsiz oyunlar isə hər hansısa bir hərəkətin icra olunması əsasında seçilən tapşırıqlardan ibarət olaraq qurulur. Məktəbəhazırlıq qruplarında süjetli mütəhərrik oyunlardan istifadə edilir, oyun prosesinin elementləri bir qədər də mürəkkəbləşir və oyunun süjet xətti daha zəngin olur. Mütəhərrik oyunlar fiziki mədəniyyət məşğələlərində də keçirilir. Məşğələnin tərkib hissəsinə aiddir.

Məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin bütün qruplarında mütəhərrik oyunların keçirilməsi gəzinti zamanı reallaşdırılır. Təlim prosesi uşaqların zehni gərginliyini artırır, bu məqsədlə gəzintilər zamanı mütəhərrik oyunlardan istifadə edilməsi əhəmiyyətli hesab olunur. Açıq havada keçirilən oyunlar sayəsində uşaqlar təmiz hava qəbul edir, təmiz hava uşağın idraki

fəaliyyətlərini stimullaşdırır və nəticədə onlarda gümrahlıq, yüksək əhval-ruhiyyə yaranır. Uşaqlarda maraq oyatmaq məqsədilə məzmunca müxtəlif oyunlar seçim edilir. Ayda 1-2 dəfə olmaqla yeni oyunlardan istifadə olunur.

Oyun prosesi zamanı tərbiyəçi müəllim bir sıra şərtlərə riayət etməlidir. Gəzintilər zamanı qızmar günəş şüaları altında oyunların keçirilməsi məqsəduyğun deyil. Çünki, bu zaman günəşin zərərli şüaları uşaq orqanizminə mənfi təsirini göstərərək, onlarda ishal, halsızlıq kimi hallar yarada bilər.

Oyunlar keçirilməzdən öncə tərbiyəçi sanitar-gigiyenik tələbləri nəzərə almaqla uyğun şəraiti tərtib etməlidir. Əgər oyunlar məşq zalında aparılacaqsa, bu zaman otağın təmizliyini təmin etməli, uşaqlar otağa daxil olmazdan öncə yaxşıca havalandırılmalıdır. İqlim şəraitindən asılı olaraq otağın temperaturu tənzimlənməlidir. Bundan başqa oyun prosesində istifadə ediləcək olan vəsaitlərin də gigiyenik tələblərə cavab verməsi mütləqdir. Tərbiyəçi öncədən oyun prosesində istifadə olunacaq bütün vəsaitləri təmin etməli, onları təmiz şəraitdə mühafizə etməlidir.

Mütəhərrik oyunlar zamanı təlimin müxtəlif təşkili formalarından istifadə oluna bilər. Bu zaman tərbiyəçi pedaqoji təcrübələrinə əsaslanaraq aparılacaq oyunu seçir. Oyun prosesinə başlamazdan öncə uşaqları oyunla tanış etmək, qaydaları öncədən xatırlatmaq gərəklidir. Uşaqlara anlayacaqları tərzdə izahatlar verilməlidir. Tərbiyəçi sona qədər oyun prosesinə rəhbərlik edir, gərəqli hallarda göstərişlərini bildirir. Uşaqlar oyun prosesində göstərdikləri fəaliyyətlər əsasında rəğbətləndirilir, yaxud intizama cəlb edilir. Utancaq uşaqlar tərbiyəçi tərəfindən cəsarətləndirilməli, fəallaşdırılmalıdırlar.

Məktəbhazırlıq qruplarında, xüsusən yarış formasında keçirilən mütəhərrik oyunlar xüsusi yer tutur. Yarış formasında keçirilən mütəhərrik oyunlar zamanı oyunçuların sayı bərabər olmalıdır. Komandaların qurulması zamanı güc bərabərliyi təmin edilməlidir ki, uşaqlar arasında ruhsuzluq, həvəssizlik yaranmasın. Mütəhərrik oyunların keçirilməsi zamanı müstəsna hallarda komandalara daxil olan iştirakçı sayında fərqlilik ola bilər ki, bu da uşaqların razılığı əsasında gerçəkləşir. Bu zaman yenə də komandaların tərkibi güc əmsalı nəzərə alınmaqla tərtib olunmalıdır (1, s.75).

Məktəbhazırlıq qruplarında tətbiq edilə bilən oyunlara nümunələr:

“Bayrağı dəyişdir” oyunu. Meydançada 4-5 dairə çəkilir, dairələr arasında məsafə 1 addım olmalıdır. Hər dairəyə müxtəlif rəngdə olmaqla bir bayraq qoyulur. Uşaqlar meydançanın digər tərəfində cərgələr şəklində düzlənirlər. İlk başlayan uşaqlara eyni rəngdə olan bir bayraq verilir və tərbiyəçinin üç qədər saymasıyla oyun başlanır. Uşaqlar dairə daxilində olan bayraqları növbə ilə dəyişməklə yoldaşlarına ötürməlidirlər. Sonda bayrağı ən tez gətirən uşaq qalib seçilir. Bu oyunu 2-3 dəfə təkrarlamaq olar (5, s. 58).

“*Siçan tələsi*” oyunu. Bu oyunda uşaqların bir neçəsi siçan, çoxu isə qala olur. Qala olan uşaqlar əl-ələ tutuşaraq, əllərini yuxarı qaldırırlar. Belə olduğu halda qalanın qapıları açıq hesab olunur. Bu zaman siçanlar qalaya girib-çıxırlar. Tərbiyəçinin “tut” komandası verməsilə qala olan uşaqlar əllərini aşağı salmaqla qapıları bağlayırlar. Bu zaman qalanın içərisində qalmış siçanı təmsil edən uşaqlar məğlub olmuş olurlar. Beləliklə oyunu 3-5 dəfə təkrar etmək olar (5, s. 59).

“*Qaçdı-tutdu*” oyunu. Uşaqlar dairə formasında düzlənirlər. Uşaqlardan ikisi dairədən kənar qalır. Tərbiyəçi uşaqlardan birini seçərək qoluna nişan bağlayır. Daha sonra qolunda nişan olan uşaq dairə daxilində qaçısan uşaqlardan birini tutmağa çalışır. Uşaqlar bu şei oxumağa başlayırlar (5, s. 50):

Biz atılıb düşürük,
Oynayıb gülüşürük.
Qovanda qaçırıq bərk,
Gəl bizi sən tut görək.

Qolunda nişan olan uşaq 2-3 uşağı tutmağı bacardıqdan sonra oyunun qalibi sayılır. Bu yolla oyunu 5-7 dəqiqə davam etdirmək olar.

Mütəhərrik oyunlara əlavə olaraq “Özünə yoldaş tap”, “Hörümçək və milçəklər”, “Meymunların tutulması”, “Halqadan keçmək” və s. oyunları nümunə gətirmək olar.

Ədəbiyyat

1. Quliyev B.S. *Mütəhərrik və əyləncəli oyunlar*. Bakı, ADPU, 2011.
2. *Məktəbhazırlıq qruplarında işin təşkili metodikası*. Bakı, 2017.
3. Rüstəmov N.M. *Məktəbəqədər pedaqogika tarixi*. Bakı, “Rıza” MMC, 2004.
4. Sadıqova T.B. *Uşaq bağçasının böyük qrupunda fiziki mədəniyyət məşğələləri*. Bakı, Nərgiz, 2009.
5. *Uşaq bağçasında hərəkətli oyunlar*. Bakı, Birləşmiş, 1956.